

Piotr Żmigrodzki
Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków
piotr.zmigrodzki@ijppan.pl

SŁOWNICTWO XXI-WIECZNE W WIELKIM SŁOWNIKU JĘZYKA POLSKIEGO PAN – ZASÓB I CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

Słowa kluczowe: leksykografia, neologizmy, Wielki słownik języka polskiego PAN, chronologizacja słownictwa

Keywords: lexicography, neologisms, PAS Great Dictionary of Polish, chronology of vocabulary

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i ogólna charakterystyka słownictwa XXI-wiecznego uwzględnionego w *Wielkim słowniku języka polskiego PAN* (dalej: WSJP PAN, WSJP), a także wskazanie możliwości dalszego badania tej leksyki przy zastosowaniu dostępnych ogólnie narzędzi przeszukiwania. Przez „słownictwo XXI-wieczne” rozumiemy zanotowany w WSJP PAN zasób leksykalny, którego poświadczenia tekstowe, odnalezione przez zespół redakcyjny, pochodzą wyłącznie z okresu po 2000 r.

Artykuł w sposób naturalny wpisuje się zatem w trwającą już wiele lat w językoznawstwie, nie tylko polskim, dyskusję o „nowym słownictwie”, neologizmach itp. Gromadzeniem „nowego słownictwa polskiego” przez dłuższy czas zajmowała się pracownia pod nazwą „Obserwatorium Językowe”, powołana w 1970 r. przez Witolda Doroszewskiego (por. Tekiel 1988: 5) w celu rejestracji nowych wyrazów, które nie znalazły się w dopiero co wówczas ukończonym jedenastotomowym słowniku pod jego redakcją (SJPD); później za punkt odniesienia uznano SJPSz. Pracownia ta publikowała w pewnych odstępach czasowych zbiory pod tytułem *Nowe słownictwo*

polskie. Działała ona do 2012 r., a ostatnim jej dziełem stała się publikacja zbiorowa pod osobliwym tytułem *Słowa, słowa... Czy je znasz?* (Smółkowa 2013), będąca jak dotąd jedynym jednojęzycznym¹ drukowanym słownikiem neologizmów języka polskiego. Koncept „obserwatorium językowego” okazał się na tyle nośny, że w roku następnym uruchomiono witrynę internetową pod taką właśnie nazwą (a konkretnie: „Obserwatorium Językowe UW”), realizującą program słownika społecznościowego, moderowanego przez osoby określające się jako członkowie Warszawskiego Koła Leksykograficznego, działającego pod opieką merytoryczną Mirosława Bańki. Obecnie funkcjonują równolegle dwie witryny pod tą nazwą (jedna pod adresem <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl>, a druga – <http://nowewyrazy.pl>). Bardziej znana wydaje się działalność tej pierwszej, gdyż towarzyszą jej liczne publikacje autorstwa osób z zespołu, por. np. Kłosińska 2024, ale też pojawiają się prace innych badaczy korzystających ze słownika jako źródła materiałowego, np. Rybarski 2023. Jednak także druga utrzymuje się w Internecie i jest wzbogacana o nowe hasła, wszakże już, jak wynika z opisu, bez udziału językoznawców akademickich. Kwestią neologizmów próbuje się zainteresować również szerszą publiczność, czemu służą organizowane (nie tylko w Polsce) konkursy na „słowa roku”, „młodzieżowe słowa roku”, a także publikacje w prasie popularnej i na stronach internetowych.

Wymienione zagadnienia nie będą nas w tym miejscu zajmować. Nie posługujemy się bowiem pojęciem neologizmu ze względu na jego pewną mgławicowość, przejawiającą się w trudności wyznaczenia momentu, od którego wyrazy zasługują na takie miano i kiedy neologizmami być przestają. Nie odwołujemy się przy określaniu statusu słownictwa wyłącznie do faktu jego umieszczenia w takim czy innym wcześniejszym leksykozbiorze, ale do tekstów. Próg początku XXI w. z jednej strony przyjmujemy jako symboliczny, z drugiej jednak nawiązujemy do koncepcji słownika neologizmów dostępnego w witrynie Obserwatorium Językowego UW, w której odnotowuje się wyrazy niepoświadczone w USJP (jego opracowanie zakończono w 2001 r., por. Żmigrodzki 2003) ani kilku słownikach wcześniejszych. Pozwala to zbudować wspólną płaszczyznę odniesienia. Artykuł nie ma jednak na celu porównywania zasobu najnowszego słownictwa w WSJP z odnotowanym w obu wspomnianych witrynach ani też polemiki z ich koncepcją i zamieszczonymi tam ustaleniami czy interpretacjami.

WSJP PAN, co oczywiste, nie jest – w przeciwieństwie do „obserwatoriów” – przedsięwzięciem szczególnie nastawionym na rejestrowanie neologizmów, ale jego celem jest opisanie pełnego zasobu leksykalnego polszczyzny. „Nowe słownictwo” notuje się w nim niejako przy okazji opracowywania innych haseł, w sposób raczej nieusystematyzowany². Okazało się jednak, że pod względem liczebności słownictwa

1 Kilka lat wcześniej ukazał się przekładowy słownik neologizmów polsko-niemiecki (Worbs, Markowski, Meger 2007).

2 Ściślej biorąc, był krótki okres, kiedy notowano je bardziej systematycznie, a to w związku z wystąpieniem o finansowanie projektu dotyczącego profesjonalnego, na podstawie specjalnie

XXI-wiecznego WJSP jest obecnie, w marcu 2025 r., porównywalny z dwiema wspomnianymi witrynami. W konsekwencji zrodził się pomysł opracowania niniejszego artykułu dla zwrócenia uwagi zainteresowanych czytelników na ten zasób jako potencjalne źródło do badań nad współczesną leksyką, komplementarne do obydwu „obserwatoriów”.

Dwudziestopierwszowieczność słownictwa a koncepcja chronologizacji haseł w WSJP PAN

Na wstępie wskazać należy kryteria ustalania dwudziestopierwszowieczności słownictwa w WSJP PAN. Osoby korzystające ze słownika w sposób świadomy wiedzą, że w strukturze jego artykułu hasłowego znajduje się sekcja pod nazwą Chronologizacja, która zawiera informację datacyjną dotyczącą danego wyrazu. W pierwszych latach opracowania słownika, do 2013 r. włącznie, w sekcji tej podawano skróty nazw ważniejszych słowników, w których wyraz wcześniej uwzględniono, była to więc chronologizacja względna i przybliżona, gdyż oczywiście zespół redakcyjny zdawał sobie sprawę, że brak jakiegoś wyrazu w słowniku nie musi oznaczać, że w okresie objętym jego zasięgiem czasowym on nie występował. Jego pominięcie mogło wynikać choćby z braku dostępnego leksykografom materiału, z przyjętych zasad selekcji haseł lub z konwencji opisu albo też z najrozmaitszych innych przyczyn, nawet ze zwykłego przeoczenia³. Dlatego od 2014 roku sposób chronologizowania zmieniono i odtąd podaje się datę najwcześniejszego poświadczenia, o ile to możliwe, roczną, rzadziej, zwłaszcza w wypadku słownictwa dawniejszego, z dokładnością do połowy stulecia lub stulecia. Informacje te wydobywa się z wszelkich możliwych źródeł: historycznych słowników dokumentacyjnych (np. SStp), komputerowych korpusów polszczyzny historycznej (jak KorBa) i współczesnej (jak przede wszystkim NKJP, ostatnio także KWJP), przeszukuje się również teksty zagregowane w bibliotekach cyfrowych (przede wszystkim w witrynie Polona.pl), w serwisie Google Books lub po prostu dostępne w Internecie. Informację chronologizacyjną tak rozumianą mają wyłącznie hasła jednosegmentowe (w tym funkcyjne). Warto podkreślić, że informacja chronologizacyjna w hasłach WSJP PAN jest pozyskiwana metodą *de visu*, tzn. na podstawie bezpośredniego sprawdzenia przez członków zespołu, czy wyraz lub wyrażenie rzeczywiście występuje w dokumencie, na który wskazują elektroniczne wyszukiwarki. Pozwala to uniknąć przynajmniej części

zbudowanego korpusu tekstów, wylaniania neologizmów i ich opisu leksykograficznego. Wniosek ten został jednak nisko oceniony przez recenzentów Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki i odrzucony. Później już do sprawy nie wracano.

3 Jaskrawym przykładem może być brak hasła *osiemsetny* w SJPD, przy obecności wszystkich innych liczebników porządkowych odpowiadającym liczbom 100, 200, 300 itd. aż do 1000.

błędów i przekłamań, jakie występują w dostępnych (do niedawna) w Internecie leksykozbiorach, tworzonych metodą całkowicie automatycznej ekscerpcji danych.

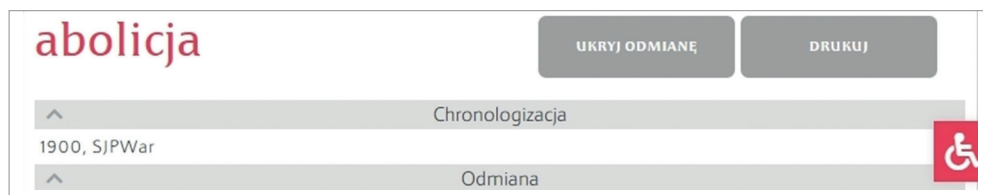
Przyjęta (i realizowana) koncepcja chronologizacji w WSJP PAN ma oczywiście pewne braki i niedoskonałości. Nie przewidziano datacji haseł wielosegmentowych (tradycyjnie zwanych frazeologizmami), ale w niektórych z nich informacja taka podana jest nie wprost, w polu Pochodzenie; tak jest w wypadku skrzydlatych słów, dla których można wskazać datę pierwszego użycia z dużą dokładnością. Nie ma chronologizacji również w hasłach opisujących nazwy własne i ich pochodne (które są w WSJP PAN opracowywane w sposób uproszczony, por. Żmigrodzki 2021) oraz w hasłach opisujących skróty. Informacja chronologizacyjna w WSJP PAN dotyczy lematu, nie uwzględnia różnych znaczeń wyrazu. Problemem pozostaje także ok. 7500 wyrazów z chronologizacją podaną „po staremu”, niestety jej systematyczna zamiana na wersję datacyjną przekracza możliwości organizacyjne i czasowe zespołu⁴. Dodać należy jeszcze jedno ważne zastrzeżenie. Wpisy w polu Chronologizacja są dokonywane podczas opracowywania danego hasła, na podstawie zasobu źródłowego wtedy dostępnego. Tymczasem zbiór zdigitalizowanych dokumentów dostępnych on-line stale się powiększa i nie jest wykluczone, że dla haseł opracowywanych kilka lat temu pojawiła się dokumentacja, która by pozwoliła przesunąć wstecz datę pierwszego poświadczenia. Ciągła weryfikacja tych danych nie jest jednak organizacyjnie możliwa. Zakładamy jednak, że mimo tych niedoskonałości informacja chronologizacyjna w WSJP PAN ma szansę stać się istotnym źródłem wiedzy dla badaczy polszczyzny.

Informacja chronologizacyjna wyświetla się w każdym hasle jednosegmentowym po jego otwarciu jako element wspólny, por. rys. 1, a w widoku ogólnym – na początku hasła, por. rys. 2:

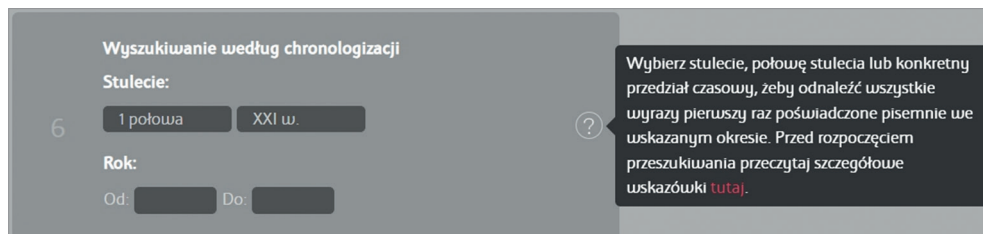
Rys. 1. Hasło *abolicja* w WSJP PAN, widok zakładkowy z odsłoniętą sekcją Chronologizacja

4 Warto jednak podać, że liczba takich haseł maleje, w ciągu ostatnich kilku lat zmniejszyła się o ok. 3500.

Rys. 2. Hasło *abolicja* w WSJP PAN, widok rozwinięty (fragment) z widoczną sekcją Chronologizacja

Znacznie jednak ważniejsze jest, że od niedawna czytelnik słownika ma również możliwość przeszukiwania go według kryterium chronologii haseł, tzn. wyszukiwania w słowniku wyrazów poświadczonych pierwszy raz w konkretnym roku albo w określonym przedziale czasowym. Służy do tego wyszukiwarka zaawansowana panelu prezentacji (dostępna po wybraniu przycisku znajdującego się z prawej strony ekranu na stronie początkowej słownika lub bezpośrednio z adresu <https://wsjp.pl/szukaj/zaawansowane>). Sekcję poświęconą chronologizacji znajdujemy na dole strony wyszukiwarki; ma ona wygląd pokazany na rys. 3:

Rys. 3. Sekcja Wyszukiwanie według chronologizacji w WSJP PAN

Wprowadzenie pokazanej na obrazie kwerendy skutkuje właśnie wyszukiwaniem całości słownictwa, o które chodzi w tym artykule, a więc takiego, które w polu Chronologizacja ma wpis: „1 połowa XXI w.” lub też którykolwiek rok od 2001 wzwyż. Wyniki wyświetlają się w nowym oknie w postaci interaktywnej listy wyrazów hasłowych. Po kliknięciu w którąś z pozycji w nowej karcie przeglądarki otwiera się odpowiadające jej hasło; listę można też zachować w formacie CSV i XLS. Wyszukiwanie według chronologizacji można oczywiście łączyć z innymi kryteriami (np. według kwalifikatorów) i w ten sposób zawężać listę wyników⁵.

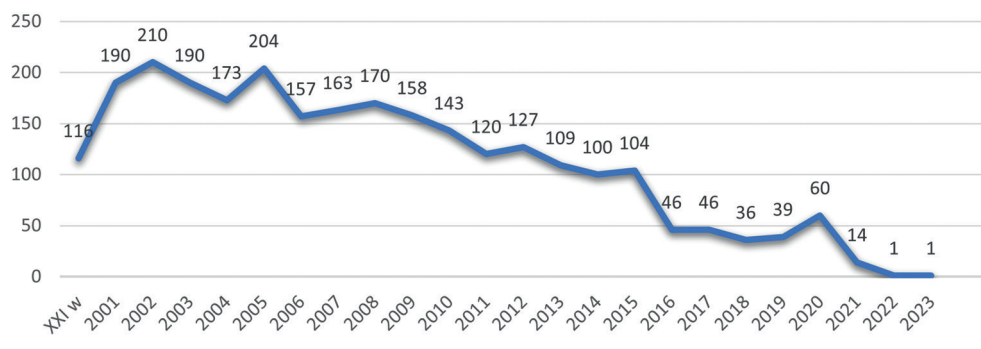
Dane, które będziemy przedstawiać i omawiać w dalszej części tekstu, każdy użytkownik słownika może uzyskać właśnie w opisany sposób.

⁵ Szczegółowy opis funkcji wyszukiwania według chronologizacji zamieszczony jest w „Zasadach opracowania słownika”, dostępnych w jego witrynie; dodatkowo dostępne są w tym samym miejscu dwa filmy instruktażowe.

Słownictwo XXI-wieczne w WSJP PAN – ogólna charakterystyka zasobu

WSJP PAN jest zbiorem słownictwa stale się powiększającym. Trzeba więc zaznaczyć, że wszystkie kwerendy materiałów do tego artykułu obejmują stan bazy hasłowej na dzień 1 marca 2025 r. W dniu tym znaleziono w niej (przy użyciu wyszukiwarki) 2677 haseł⁶ mających datację XXI-wieczną, w których sumaryczna liczba podhaseł (odpowiadających wyróżnionym znaczeniom) wyniosła 3264. Daje to średnio 1,22 znaczenia na hasło, a więc zdecydowanie mniej niż w całym słowniku, dla którego analogiczna do podanej wartość wynosi 1,72.

Szczegółowe dane datacyjne słownictwa poświadczanego pierwszy raz w konkretnych latach przedstawia wykres 1:

Wykres 1. Słownictwo XXI-wieczne w WSJP PAN według dat pierwszego poświadczenia

Pozycja „XXI w.” obejmuje hasła, dla których nie udało się określić konkretnej daty rocznej pierwszego poświadczenia. Ze względu na fragmentaryczność zasobu trudno te szczegółowe dane ściślej interpretować. Widoczna jest generalna tendencja spadkowa: im słownictwo nowsze, tym mniej go odnotowano w WSJP. Wyjątkiem jest wybiecie wykresu w górę w roku 2020, związane z tym, że postanowiono odnotować będące wówczas w intensywnym użyciu słownictwo związane z pandemią COVID-19.

6 Dla porównania liczba haseł w słowniku Obserwatorium Językowego UW (<http://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl>) w dniu 1 marca 2025 r. wynosiła 2459. Do jej ustalenia skorzystano z ogólnodostępnej funkcji „Przeczytaj hasła” dostępnej pod pozycją „Słownik” w menu górnym witryny. Liczba ta, jak można się zorientować, obejmuje również warianty tego samego hasła, np. *barber shop* i *barbershop* są na niej osobnymi pozycjami, podczas gdy w tożsamyh sytuacjach na liście haseł WSJP wstępuje tylko jedna pozycja – wariant uznany za główny. Liczba haseł na stronie <http://nowewyrazy.pl> jest większa, przekracza 4800 pozycji, ale znajdują się wśród nich elementy niewątpliwie XX-wieczne, jak np. *jotpeg* czy *target*, a także hasła czysto odsyłaczowe. Autorzy poprzestają w zasadzie na rejestracji wyrażenia, jego definicji i ilustracji cytatem.

Przedstawione wyliczenia, jak wspomniano wcześniej, dotyczą tylko jednostek jednosegmentowych. Aby uzyskać pełny obraz, liczbę 2677 należałoby powiększyć o XXI-wieczne hasła wielosegmentowe; tu jednak nie ma niestety twardych danych datacyjnych. Spośród odnotowanych ostatnio w słowniku nowych frazeologizmów kilkanaście należy uznać za niewątpliwie XXI-wieczne, gdyż są to skrzydlate słowa związane z konkretnymi osobami lub zdarzeniami z ostatniego ćwierćwiecza, np. *coś jest pisane cyrylicą, moherowe berety, przemysł pogardy, grupa trzymająca władzę, urzekła mnie twoja historia*. Ostrożnie można wytypować jeszcze ok. 30, np. *ktoś strzelił z ucha, kropka nienawiści, pas szahida, ruska onuca*, weryfikacja jednak wymagałaby skrupulatnych badań tekstowych⁷. W niniejszych rozważaniach do tego zasobu nie będziemy się odnosić. Oczywiście refleksja nie obejmie także nowych znaczeń dodawanych do haseł wcześniej opracowanych. Nie ma bowiem, przynajmniej w tej chwili, technicznej możliwości ich wyodrębnienia, a gdyby nawet była, nie byłoby pewności, że dane znaczenie jest zupełnie nowe, czy na przykład nie przeoczono go wcześniej, a później brak ten uzupełniono.

Słownictwo XXI-wieczne według kryteriów formalnych

Interesujące nas słownictwo reprezentuje cztery podstawowe części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówki), a ponadto występują wykrzykniki oraz jedno hasło będące skrótowcem, a więc funkcjonalnie także rzeczownikiem. Szczegółowe dane przedstawiono w tab. 1:

Hasła	XXI w.		WSJP ogółem	
	Liczba	%	Liczba	%
rzeczowniki	1337	49,94	33 708	45,17
czasowniki	711	26,56	22 463	30,10
przymiotniki	311	11,62	12 439	16,66
przysłówki	309	11,54	5052	6,77
wykrzykniki	8	0,30	271	0,37
skrótowiec	1	0,04	693	0,93

Tabela 1. Słownictwo XXI-wieczne w WSJP PAN według typów haseł

⁷ Nietrudno tutaj o błąd. Na przykład wyrażenie *kurwiki w oczach* można by skojarzyć z postacią posłanki Renaty Beger, która zasłynęła jako członkini tzw. komisji rywinowskiej działającej w 2003 i 2004 r. W rzeczywistości było ono używane już wcześniej, a zespołowi redakcyjnemu WSJP udało się znaleźć jego poświadczenie w publikacji słownikowej wydanej w roku 1992.

Ranga poszczególnych części mowy na obu listach jest taka sama, ale występują między nimi pewne różnice. W zasobie XXI w. rzeczowniki są relatywnie liczniejsze (stanowią 49,94%) niż w całości słownika (45,17%), odwrotnie jest w wypadku czasowników (26,56% wobec 30,10%) i przymiotników (11,62% wobec 16,66% – tutaj spadek jest procentowo znaczny, różnica 5 punktów procentowych przekłada się na 30% przymiotników mniej). Odwrotnie jest w wypadku przysłówków w nowszym zasobie, tutaj wzrost udziału sięga aż 70%. Trudno w tym miejscu spekulować na temat przyczyn, ich wyświetlenie wymagałoby dogłębszych badań. Można jednak zaryzykować hipotezę, że wzrost liczebności przysłówków wynika z ich rzeczywiście większej frekwencji w tekstach XXI-wiecznych, a ściślej – z rozpowszechnienia się użyć przysłówków pochodnych od przymiotników relacyjnych, takich jak np. *charakteryzatorsko, chłopczycowo, klimatyzacyjnie, melisowo, muszkietersko, nadżerkowo, naleśnikowo*. Możliwe, że były one już wcześniej używane, jednak nie znaleziono dla nich dokumentacji pisanej sprzed 2001 r.⁸ Przyczyn mniejszego w zasobie XXI-wiecznym udziału przymiotników można by się ewentualnie doszukiwać w tym, że w zasobie ogólnym notowane są jako osobne hasła liczne synonimiczne przymiotniki relacyjne pochodne od tego samego rzeczownika (np. od rzeczownika *grzyb* mamy trzy derywaty: *grzybi, grzybny, grzybowy*), podczas gdy w słownictwie najnowszym taka produktywność okazuje się ograniczona. Z kolei zmianę proporcji między czasownikami w obu zasobach można by tłumaczyć tym, że w zasobie ogólnym ujęto bogactwo derywatów prefiksalnych (a do tego, pamiętać trzeba, czasownikowe pary aspektowe w WSJP PAN są zawsze opisywane w odrębnych hasłach), które w mniejszym stopniu występują w grupie wyrazów najnowszych. Mniejszy w zasobie XXI-wiecznym udział wykrzykników wydaje się kwestią przypadku. Wyrazy te nigdy nie były przedmiotem systematycznej rejestracji w WSJP PAN, dlatego trudno coś w tej sprawie autorytatywnie orzec.

Jeśli przyjrzymy się zbiorowi haseł wyodrębnionemu pod względem ich budowy, możemy wskazać w nim pewne serie wyrazów przynależących do określonego typu słowotwórczego, np.:

- omat – 91 haseł, np. *jabłkomat, jedzeniomat, kartomat, piwomat, pizzomat*;
- ing – 83 hasła, wśród których wyróżnić można dwie grupy: zapożyczenia właściwe, np. *astroturfing, bullying, stalking*; oraz formacje hybrydalne (por. Witalisz 2016: 133), np. *bibling, browaring, grobing, grzybing*;
- oza – 73 hasła, np. *barierkoza, celebrytoza, ekranoza, fasadoza, internetoza*;
- holizm – 31 haseł, np. *butoholizm, ciuchoholizm, dietoholizm, fejssoholizm*;

8 Zagadnienie to będzie przedmiotem odrębnych badań, których wyniki zostaną przedstawione w innym miejscu.

- holik* – 40 haseł, np. *butoholik*, *ciuchoholik*, *dietoholik*, *fejsoholik*; dodatkowo 36 haseł feminatywnych, np. *butoholiczka*, *ciuchoholiczka*, 7 haseł przymiotnikowych typu *butoholiczny*;
- izm/-yzm* – 26 haseł, np. *apateizm*, *bambizm*, *kokonizm*, *safonizm*, *wiekizm*, *szurizm*. Zarejestrowano także 19 haseł z początkowym *e-*, np. *e-auto*, *e-autobus*, *e-pojazd*, *e-riksza*.

Spośród rodzimych formacji słowotwórczych warto zwrócić uwagę na feminatywy, których w badanym zasobie jest ogółem 161, a więc ponad 12,04% wszystkich rzeczowników. Są to wyrazy pod względem podstaw derywacyjnych różnorodne, znajdujemy oczywiście derywaty od nazw zawodów, np. *barberka*, *baristka*, *glazurniczka*, *jeliciarka* (od *jeliciarz* ‘osoba zajmująca się oczyszczaniem jelit zwierzęcych przy produkcji wędlin’), *pijarówka* (od *pijarowiec*), czy stanowisk (*prodziekanka*), ale także od nazw „miłośników” (por. wyżej wskazane derywaty zakończone na *-holiczka*) czy też od różnego rodzaju nazw subiektów (*wkręciarka* od *wkręciarz* ‘ktoś, kto oszukuje kogoś’, *zasiadaczka* od *zasiadacz* żart. ‘ktoś piastujący różne funkcje urzędowe’), również od nosicieli cech (*fuksiara*, *farciara*). Są też derywaty od rzeczowników niemotywowanych, takie jak *lumpiara* i *żulica*. Wskazywałoby to na dużą swobodę tworzenia i używania feminatywów we współczesnej polszczyźnie. Wśród zarejestrowanych nowych nazw żeńskich najwięcej jest formacji sufiksalnych z sufiksem *-ka* (144 na 161, czyli 89,44%), 15 z formantem paradygmatycznym (np. *tandeciara*, *szahida*⁹), 1 z sufiksem *-ica* (*żulica*), 1 z *-ini/-yni* (*telesprzedawczyni*). Tylko ta ostatnia wartość może zaskakiwać, wydawałoby się bowiem, że sufiks *-ini/-yni* przeżywa powrót do produktywności. Na jego niskiej frekwencji mogła zaważyć niereprezentatywność badanego zasobu dla całego słownictwa polszczyzny XXI w. Należy też jednak zauważyć, że współczesna ekspansja określonego feminatywu nie musi dowodzić jego nowości. Na przykład wyraz *świadkini*, który intuicyjnie można by uznać za XXI-wieczny, ma w WSJP jako datę pierwszego wystąpienia rok 1855.

XXI-wieczne słownictwo nacechowane i nienacechowane w WSJP PAN

Z kolei warto się przyjrzeć kwestii słownictwa nacechowanego i nienacechowanego w analizowanym zasobie. Zewnętrznym znakiem nacechowania wyrazu w słowniku, również w WSJP PAN, są kwalifikatory. Na ogólną liczbę 2677 haseł żadnego kwalifikatora nie ma, a więc należy do warstwy nienacechowanej, 1389, czyli 51,89%. Wynika stąd, że słownictwo nacechowane (hasła mające przynajmniej jeden kwalifikator przynajmniej w jednym znaczeniu) stanowi 48,11% i w konsekwencji oba

9 Od: *szahid* ‘w islamie osoba oddająca swoje życie za wiarę, wierząca, że po śmierci trafi za to do raju’.

dopełniające się zbiory są bliskie sobie pod względem liczebności. Odbiega to od stanu notowanego dla całości słownika, gdyż według obliczeń z dnia 1 marca 2025 r. przeważają w nim hasła nienacechowane, stanowiące 68,54% całego zbioru.

Dane dotyczące 20 najczęściej użytych kwalifikatorów w opisach słownictwa XXI w. w porównaniu ze stanem w całym słowniku zawiera tab. 2:

Ranga XXI w.	Ranga ogółem	Kwalifikator	XXI w.		Całość WSJP	
			Liczba	%	Liczba	%
1	1	pot.	858	26,29	17 580	10,79
2	3	pejorat.	165	5,06	2689	1,65
3	2	książk.	94	2,88	14 904	9,15
4	13	pogard.	87	2,67	714	0,44
5	7	żart.	82	2,51	1137	0,70
6	19	środ.	73	2,24	538	0,33
7	6	sport.	67	2,05	1139	0,70
8	11	wulg.	48	1,47	834	0,51
9	18	inform.	48	1,47	552	0,34
10	43	mot.	44	1,35	158	0,10
11	9	med.	39	1,19	1006	0,62
12	45	młodz.	29	0,89	154	0,09
13	8	techn.	24	0,74	1107	0,68
14	10	rel.	21	0,64	872	0,54
15	29	nauk.	18	0,55	306	0,19
16	28	rzad.	17	0,52	315	0,19
17	38	psych.	15	0,46	220	0,14
18	30	kulin.	13	0,40	285	0,17
19	12	muz.	12	0,37	731	0,45
20	48	spoż.	8	0,25	141	0,09

Tabela 2. Dwadzieścia kwalifikatorów najliczniej występujących w opisie słownictwa XXI-wiecznego w porównaniu z pełnym zasobem haseł WSJP PAN

Jak widać, wśród znaczeń opatrzonych kwalifikatorem (czy kwalifikatorami) zdecydowanie przeważają te o nacechowaniu stylistycznym potocznym (jest to również najczęściej stosowany kwalifikator w pełnym zasobie słownika) i książkowym oraz opatrzone kwalifikatorami z grupy (według klasyfikacji WSJP PAN) ekspresywnych: pejoratywne, pogardliwe, żartobliwe i wulgarne. W leksyce nacechowanej specjalistycznie dominuje sportowa, komputerowa, motoryzacyjna, medyczna,

kulinarna, a więc reprezentująca dziedziny, które wydają się najbardziej powiązane z życiem współczesnego człowieka. Spośród 113 kwalifikatorów tworzących ich repertuar w WSJP do scharakteryzowania słownictwa XXI w. wykorzystano 72. Znaczej ich części, zwłaszcza dziedzinowych, użyto tylko raz lub kilka razy. Łącznie wszystkich kwalifikatorów specjalistycznych użyto 435 razy, w tym wielodziezinowych (*kultur., nauk., techn.*) 48 razy, a dziedzinowych – 387 razy. Wymowne są także różnice rang niektórych kwalifikatorów w zasobie XXI-wiecznym w stosunku do całości słownika. Są one bardzo wyraźne (*in plus*) w wypadku słownictwa młodzieżowego (12. vs. 45. miejsce), sportowego (10. vs. 43.), spożywczego (20. vs. 48.), psychologicznego (17. vs. 38.). Widoczny jest spadek frekwencyjności słownictwa muzycznego i religijnego. Kwalifikatory chronologiczne *daw. i przest.*, zajmujące na ogólnej liście pozycję 4. i 5., nie wystąpiły ani razu w zasobie XXI-wiecznym, z przyczyn oczywistych. Zwraca uwagę brak zarejestrowanego słownictwa z kwalifikatorami *bot., jęz., urząd. i zool.*, notowanymi wśród 20 najczęściej spotykanych w całości słownika, czy też *praw., roln., łow., archit. i edytor.*, w całości zasobu sytuującymi się w górnej połowie rankingu częstości.

Kategorie tematyczne słownictwa XXI-wiecznego w WSJP PAN

Ciekawych konstatacji dostarcza analiza badanego słownictwa według jego kwalifikacji do pól tematycznych. W WSJP PAN wszystkie hasła oprócz tzw. funkcyjnych są klasyfikowane w ramach podziału tematycznego, którego podstawy teoretyczne i całościowy schemat przedstawiła dokładnie jego twórczyni Barbara Batko-Tokarz (2019), a techniczne aspekty związane z zastosowaniem klasyfikacji przez redaktorów i korzystaniem z niej przez użytkowników zostały opisane w artykule Piotra Żmigrodzkiego (2022). Podano w nim także obliczenia statystyczne odnoszące się do stanu bazy słownika z sierpnia 2021 r. Informacji tych nie będzie się w tym miejscu powtarzać, a dane uzyskane w analizie słownictwa XXI-wiecznego będą relatywizowane do stanu pełnej bazy hasłowej z 1 marca 2025 r.

Klasyfikacja tematyczna (dalej też: KT) w WSJP ma, jak wiadomo, trzy poziomy hierarchii: sfery, pola i podpola. Te ostatnie są kategoriami najbardziej szczegółowymi i przypisanie do nich jest najbardziej istotne dla obrazu rozkładu tematycznego zebranej leksyki. Dlatego omawianie zagadnienia rozpoczniemy właśnie od nich¹⁰. Szczegółowe dane dla 20 najczęściej występujących kategorii KT przedstawia tab. 3.

¹⁰ Przytaczając nazwy kategorii, stosujemy grafię przewidzianą dla nich w słowniku, w którym nazwy sfer zapisuje się wersalikami, nazwy pól – od wielkiej litery, a nazwy podpól – od małej (chyba że przepisy ortograficzne nakazują inną pisownię, np. w wypadku podpola Internet).

Ranga XXI w.	Ranga ogółem	Podpole klasyfikacji tematycznej	XXI w.		Całość WSJP	
			Liczba	%	Liczba	%
1	1	wola, postawy, nastawienie człowieka wobec świata i życia	150	4,60	9947	6,14
2	120	Internet	147	4,50	565	0,35
3	101	uzależnienia	143	4,38	720	0,44
4	37	rodzaje urządzeń i maszyn	141	4,32	1447	0,89
5	6	zachowania i wyrażenia nieakceptowane społecznie	129	3,95	4279	2,64
6	3	słownictwo oceniające	122	3,74	6139	3,79
7	21	transport lądowy	122	3,74	2141	1,32
8	42	handel i usługi	102	3,13	1376	0,85
9	28	czynności, przedmioty i osoby związane z robieniem i noszeniem ubrań	92	2,82	1723	1,06
10	8	stosunki, grupy i organizacje społeczne	87	2,67	3654	2,25
11	2	określenia relacji międzyludzkich	86	2,63	6615	4,08
12	64	miejsca, osoby, przedmioty, sytuacje związane z jedzeniem	82	2,51	1040	0,64
13	65	komputery/informatyka	79	2,42	1033	0,64
14	48	rozrywka	77	2,36	1284	0,79
15	25	leki i sposoby leczenia, zabiegi, sprzęty medyczne	73	2,24	1891	1,17
16	59	czynności związane z pielęgnacją ciała i ich efekty	72	2,21	1123	0,69
17	22	wygląd	65	1,99	2046	1,26
18	10	stan skupienia, trwałość materii	56	1,72	3441	2,12
19	31	funkcjonowanie urządzeń i maszyn	53	1,62	1655	1,02
20	24	seksualność	53	1,62	1577	0,97

Tabela 3. Dwadzieścia najliczniej reprezentowanych podpól klasyfikacji tematycznej słownictwa XXI-wiecznego w WSJP PAN w porównaniu z całością haseł słownika

Różnice klasyfikacji tematycznej między słownictwem XXI-wiecznym a całością zasobu haseł słownika są znacznie większe niż w wypadku kwalifikatorów. Spośród 259 możliwych kombinacji KT w zasobie XXI-wiecznym wykorzystano aż 225, czyli ponad 85%. Siłą rzeczy większe też jest rozproszenie użycia poszczególnych klasyfikatorów. Wprawdzie pierwsze miejsce w obu rankingach należy do tej samej kategorii tematycznej: „wola, postawy, nastawienie człowieka wobec świata i życia”,

jednak w dalszym ciągu klasyfikacji widzimy już znaczne przesunięcia. W pierwszej dwudziestce rankingu tematycznego słownictwa XXI-wiecznego znalazło się tylko pięć kategorii z początkowej dwudziestki rankingu ogólnego. Wybijają się znaczne różnice pozycji dla kategorii takich jak „Internet”, „uzależnienia” (dla tych dwóch kategorii różnica pozycji w obu rankingach wypada szczególnie wyraźnie, sięga 100 miejsc i blisko pięciokrotnego wzrostu frekwencji względnej), „miejsca”, „osoby”, „przedmioty”, „sytuacje związane z jedzeniem”, „komputery/informatyka”, „rozrywka”, „czynności związane z pielęgnacją ciała i ich efekty”.

Kolejne zestawienie (tab. 4) przedstawia te same dane, ale uporządkowane według rangi kategorii tematycznych (wszystkich poziomów) klasyfikacji dla całego słownika. Można dzięki temu zobaczyć, które kategorie, istotne dla pełnego zasobu leksyki, wypadły z czołówki klasyfikacji materiału XXI-wiecznego.

Ranga ogółem	Ranga XXI w.	Kategoria klasyfikacji tematycznej	Liczba	%	Liczba	%
1	1	wola, postawy, nastawienie człowieka wobec świata i życia	9947	6,14	150	4,60
2	11	określenia relacji międzyludzkich	6615	4,08	86	2,63
3	6	słownictwo oceniające	6139	3,79	122	3,74
4	77	jakość i intensywność	6092	3,76	17	0,52
5	45	ruch i spoczynek	4466	2,76	29	0,89
6	5	zachowania i wyrażenia nieakceptowane społecznie	4279	2,64	129	3,95
7	38	nazwy działań intelektualnych człowieka	4071	2,51	32	0,98
8	10	stosunki, grupy i organizacje społeczne	3654	2,25	87	2,67
9	29	rodzaje pracy	3546	2,19	40	1,23
10	18	stan skupienia, trwałość materii	3441	2,12	56	1,72
11	58	emocje i uczucia	2970	1,83	24	0,74
12	32	czynności i stany fizjologiczne	2886	1,78	38	1,16
13	69	cechy charakteru, temperamentu, zdolności i umiejętności	2774	1,71	21	0,64
14	33	zachowania emocjonalne	2613	1,61	37	1,13
15	124	atematyczne	2343	1,45	9	0,28
16	137	świat dawnych epok i wydarzenia historyczne	2338	1,44	7	0,21
17	30	rodzaje pokarmu/potrav i ich cechy	2298	1,42	40	1,23
18	31	muzyka	2188	1,35	39	1,19

Ranga ogółem	Ranga XXI w.	Kategoria klasyfikacji tematycznej	Liczba	%	Liczba	%
19	37	budowa i funkcjonowanie organizmów zwierzęcych	2163	1,33	33	1,01
20	7	transport lądowy	2141	1,32	122	3,74

Tabela 4. Dwadzieścia najliczniej reprezentowanych kategorii klasyfikacji tematycznej całości haseł WSJP PAN w porównaniu z ich reprezentacją w zasobie XXI-wiecznym

Największy spadek, o 121 pozycji, zanotowano w kategorii „świat dawnych epok i wydarzenia historyczne”, co wydaje się zupełnie zrozumiałe, gdyż nowe słownictwo opisuje przede wszystkim zjawiska należące do świata współczesnego. Drastycznie mniejsza jest także frekwencyjność słownictwa z kategorii ATEMATYCZNE, co nie dziwi, gdyż zaliczane są do niej wyrazy o znaczeniu bardzo ogólnym, a takie należą raczej do podstawowego zasobu leksykalnego. Dość znaczne różnice widać także przy kategoriach „jakość i intensywność”, „ruch i spoczynek”, „cechy charakteru, temperamentu, zdolności i umiejętności”, co trudno w tym momencie wytłumaczyć; może to być efekt po prostu pewnej przypadkowości, niesystematyczności notowania najnowszej leksyki w WSJP.

Istotne różnice między zasobem XXI-wiecznym a całością haseł słownika widoczne są również w zestawieniach frekwencyjnych kategorii wyższego poziomu. Kolejna tabela przedstawia dane dla 20 najliczniej reprezentowanych w zasobie XXI-wiecznym pól klasyfikacji tematycznej:

Ranga ogółem	Ranga XXI w.	Sfera klasyfikacji tematycznej	Pole klasyfikacji tematycznej	Liczba
1	11	CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA	Choroby i ich leczenie	339
2	13	CZŁOWIEK I TECHNIKA	Urządzenia i maszyny	301
3	2	CZŁOWIEK JAKO ISTOTA PSYCHICZNA	Ocena i wartościowanie	276
4	3	CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE	Zasady współżycia społecznego	241
5	10	CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA	Jedzenie i jego przygotowanie	225
6	1	KATEGORIE FIZYCZNE	Cechy i właściwości materii	206
7	28	CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA	Czas wolny	184
8	42	CZŁOWIEK I TECHNIKA	Komunikacja na odległość	173
9	34	CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE	Biznes	159
10	27	CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA	Ubranie	148
11	9	CZŁOWIEK JAKO ISTOTA PSYCHICZNA	Działalność artystyczna człowieka	134

Ranga ogółem	Ranga XXI w.	Sfera klasyfikacji tematycznej	Pole klasyfikacji tematycznej	Liczba
12	21	CZŁOWIEK I TECHNIKA	Transport	134
13	5	CZŁOWIEK JAKO ISTOTA PSYCHICZNA	Relacje międzyludzkie	130
14	7	CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA	Praca	130
15	6	CZŁOWIEK I PRZYRODA	Świat zwierząt	130
16	29	CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA	Sport	127
17	12	CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE	Funkcjonowanie państwa	120
18	8	CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA	Budowa i funkcjonowanie ciała ludzkiego	118
19	25	CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA	Najbliższe środowisko życia człowieka	118
20	17	CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA	Określenia fizyczności człowieka	106

Tabela 5. Najliczniej reprezentowane pola klasyfikacji tematycznej słownictwa XXI-wiecznego w WSJP PAN

Znajdują tutaj odbicie pewne różnice wcześniej zaobserwowane w kategoriach III poziomu. Przede wszystkim zwraca uwagę wyższa ranga kategorii: Komunikacja na odległość (35 pozycji wyżej), Biznes (25), Czas wolny (21), Ubranie (17), Sport (13), Urządzenia i maszyny (11), Choroby i ich leczenie (10). Różnice w drugą stronę są mniej jaskrawe, np. Budowa i funkcjonowanie ciała ludzkiego (niżej o 10 pozycji), Świat zwierząt (o 9), Relacje międzyludzkie (o 8), Praca (o 7).

W wypadku pierwszego stopnia podziału zwraca uwagę zdecydowanie wyższa pozycja sfer CZŁOWIEK I TECHNIKA oraz CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA, z kolei różnica *in minus* w największym stopniu dotyczy sfer KATEGORIE FIZYCZNE oraz CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE (tab. 6).

XXI w.	Ogółem WSJP	Sfera	
1	4	CODZIENNE ŻYCIE CZŁOWIEKA	905
2	1	CZŁOWIEK JAKO ISTOTA PSYCHICZNA	763
3	7	CZŁOWIEK I TECHNIKA	724
4	5	CZŁOWIEK JAKO ISTOTA FIZYCZNA	712
5	2	CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE	462
6	6	CZŁOWIEK I PRZYRODA	278
7	3	KATEGORIE FIZYCZNE	261
8	8	ATEMATYCZNY	9

Tabela 6. Sfery tematyczne słownictwa XXI-wiecznego w WSJP PAN

Niniejsze przedstawienie ogólnego podziału tematycznego słownictwa XXI-wiecznego w WSJP PAN należy zamknąć konstatacją, że zauważone zjawiska i tendencje w znacznym stopniu pokrywają się z tymi wskazanymi w artykule Zawadzkiej-Paluckiej, Tomaszewskiej i Wołoszyn (2023), opartym na analizie korpusu tekstów prasowych i sieciowych z lat 2011–2020.

Słownictwo obcego pochodzenia w zasobie XXI-wiecznym w WSJP PAN

Ostatnim przedstawionym w tym miejscu elementem charakterystyki ogólnej słownictwa XXI-wiecznego w WSJP PAN będzie jego zróżnicowanie pod względem pochodzenia z języków obcych. Etymologia w słowniku podawana jest w sposób systematyczny dla wszystkich haseł jednosegmentowych oprócz nazw własnych (a w wypadku ewidentnych kalk również dla jednostek wielosegmentowych). Bezpośrednie objaśnienia etymologiczne (w tym podawanie języka/języków, z których wyraz przejęto) zamieszczane są tylko w hasłach opisujących wyrazy podstawowe danej rodziny (lub bezpośrednio zapożyczone); w hasłach opisujących wyrazy pochodne umieszcza się zwykle tylko odsyłacz do hasła, w którym jest podane pełne objaśnienie¹¹. Tak więc np. w hasle *trekking* mamy wskazanie na angielszczyznę jako na język zapożyczenia, a w *trekkingowy* – tylko odesłanie do hasła *trekking*. W dodatku w wypadku kalk wprowadzono konwencję opisowego informowania o nich w podpolu Inne uwagi (np. w hasle *telepraca*: „Kalka @ang.@ telework”). Także w wypadku formacji hybrydalnych wskazanie języka pochodzenia odbywa się w formie komentarza w podpolu Inne uwagi, np. w hasle *grobining*: „Wyraz żartobliwy utworzony na wzór angielskich rzeczowników na *-ing* (*briefing*, *casting*)”. Z tego powodu wyszukiwanie automatyczne, dostępne dla użytkownika słownika, nie pozwala na pozyskanie pełnej listy haseł będących wynikiem wpływów obcych w polszczyźnie.

Zestawienie języków dawców dla zapożyczeń w obrębie słownictwa XXI-wiecznego w WSJP przedstawia tab. 7:

Ranga XXI w.	Ranga WSJP	Język	Liczba podhaseł
1	4	ang.	264
2	2	fr.	25
3	5	łac.	10
4	21	ang. amer.	7
5	6	wł.	4
5	8	ros.	4

11 Szczegóły zob. Dębowiak, Ostrowski, Waniakowa 2018.

Ranga XXI w.	Ranga WSJP	Język	Liczba podhasel
6	15	hiszp.	1
6	20	n.-łac.	1
6	31	jap.	1
6	46	serb.-chorw.	1
6	65	ang. austral.	1

Tabela 7. Słownictwo XXI-wieczne w WSJP PAN według języków pochodzenia

Nie jest niczym zaskakującym, że na pierwszym miejscu plasuje się język angielski, który w całości hasel słownika znajduje się również na stosunkowo wysokiej, czwartej pozycji (a właściwie wśród języków dawców zajmuje trzecie miejsce, gdyż najwięcej hasel ma jako język pochodzenia wskazaną prasłowiańszczyznę, a więc jest to słownictwo traktowane jako rodzime, względnie odziedziczone). Stosunkowo wysoką pozycję zajmuje francuszczyzna, natomiast zapożyczeń z niemieckiego, trzeciego pod względem liczby hasel w pełnym WSJP, w zasobie XXI-wiecznym nie ma w ogóle.

Przewaga hasel zapożyczonych z angielskiego jawi się jako przytłaczająca, a okaże się jeszcze większa, gdy uwzględnimy 130 hasel będących kalkami albo pseudo-anglicyzmami, w których adnotacje o angielszczyźnie zamieszczono w podpolu Inne uwagi, a także fakt, że dodatkowo 7 podhasel uznano za zapożyczenia z jego odmiany amerykańskiej (*dissować*, *hospitalista*, *millenials*, *penthouse*, *sabak* 1, 2, *slam*), a jedno – z australijskiej (*lamington* – ‘ciastko przyrządzone z kawałka ciasta biszkoptowego, oblanego czekoladową masą i obsypanego warstwą wiórków kokosowych’). Również niemała liczba hasel z wpisem odsyłaczowym w polu Pochodzenie odsyła do wyrazów angielskiego pochodzenia jako podstawy derywacji (np. do *freelancer* odsyłają *freelancerka*, *freelancerski*, *freelancersko* i *freelancerstwo*).

Francuski jako język zapożyczenia stwierdzono przy 25 hasłach, przy czym w ogromnej większości są to internacjonalizmy, przy których motywacja francuska występuje na równi z angielską, czasem także niemiecką, np. *dżihadysta*, *emolient* ‘środek do pielęgnacji skóry’, *fonoterapia* ‘metoda leczenia bólu i zmian skórnych, polegająca na miejscowym działaniu fal ultradźwiękowych o wysokiej częstotliwości’, *vigoreksja* ‘zaburzenie psychiczne objawiające się dążeniem za wszelką cenę do utrzymania wysportowanej sylwetki’. Jako „czysty” galicyzm zakwalifikowano tylko hasło *orylion* ‘wysunięta, zwykle półokrągła część budowli obronnej, chroniąca przed ogniem ukośnym’. Za powiązane bezpośrednio z łaciną uznano takie hasła jak *arborysta* ‘specjalista w dziedzinie pielęgnowania i leczenia drzew’, *cyjanofit* ‘sinica’, *imposybilizm* ‘niemożność zrobienia, wykonania czegoś’. Z włoskiego pochodzą *barista* i *rukola* (z trzema znaczeniami), z rosyjskiego m.in. *antykwarnia* ‘kawiarnia, w której płaci się za spędzony czas, a nie za zamówione potrawy’ i *saniełka* ‘pieczony

pieróg nadziewany słodkim farszem’, z hiszpańskiego – *stewia* ‘roślina rosnąca naturalnie w Ameryce Południowej i Środkowej’¹², z japońskiego – *sudoku*, z serbsko-chorwackiego – *ajwar* ‘lekko pikantna pasta przyrządzana z papryki, bakłażanów i pomidorów, z dodatkiem czosnku oraz przypraw, stosowana w kuchni bałkańskiej’.

Występują także hasła opisujące polskie derywaty od wyrazów pochodzących z innych języków niż angielski: galicyzmów (np. *drogeriowy*, *drogeryjnie* od *drogeria*; *triażować*, *triażowy*, *triażysta* od *triaż*), od wyrazów proveniencji włoskiej (np. *baristka*, *baristyczny*, *baristerski* od *barista*; *capuccinowo*, *capuccinowy* od *cappuccino*), hiszpańskiej (np. *guaranka* od *guarana*), a nawet ukraińskiej (*berkutowiec* od *Berkut*).

Podsumowanie

Z pewnością materiał XXI-wieczny zarejestrowany w WSJP PAN według stanu na marzec 2025 r. ma charakter fragmentaryczny, w dużej mierze przypadkowy. Nie można też wykluczyć, że niektóre datacje haseł są błędne i w rzeczywistości dany wyraz wszedł do polszczyzny nieco lub znacznie wcześniej. Ale nie inaczej jest w wypadku innych dostępnych źródeł leksykograficznych, w tym także wspomnianych „obserwatoriów językowych”. W WSJP stan ten z pewnością się nie zmieni w ciągu najbliższych dwóch lat, gdyż zespół jest obecnie skupiony na wykonywaniu innych zadań, wynikających z uzyskanego grantu.

W artykule niniejszym nie stawialiśmy sobie innych celów niż tylko wskazanie sposobu, w jaki czytelnik *Wielkiego słownika języka polskiego PAN* może docierać do odnotowanego w nim słownictwa XXI-wiecznego (a także i do słownictwa wcześniejszych okresów), oraz podanie ogólnej, przede wszystkim ilościowej charakterystyki tego zasobu (z pewnymi bardzo wstępnymi konstatacjami jakościowymi). W ten sposób chcieliśmy zwrócić uwagę na cechy WSJP PAN jako źródła danych przydatnych do różnorodnie ukierunkowanych badań lingwistycznych. Przedstawione dane w znakomitej większości są możliwe do uzyskania przez każdego przy użyciu ogólnodostępnej wyszukiwarki zaawansowanej słownika, pozwalającej na łączenie w kwerendach kryterium chronologicznego z innymi, takimi jak część mowy, kwalifikatory, język pochodzenia, kategoria klasyfikacji tematycznej. Pozwala to na wielokierunkowe i wieloaspektowe przeszukiwanie słownika w poszukiwaniu ilustracji do badań o różnorodnym zakresie, określonym przez inwencję i twórcze myślenie korzystającego zeń badacza.

12 Specjalista opracowujący etymologię tego hasła zinterpretował je jako internacjonalizm, wskazując trzy języki: angielski, hiszpański i rosyjski.

Literatura

- BATKO-TOKARZ B., 2019, *Tematyczny podział słownictwa współczesnego języka polskiego. Teoria, praktyka, leksykografia*, Kraków.
- DĘBOWIAK P., OSTROWSKI B., WANIAKOWA J., 2018, *Etymologia w Wielkim słowniku języka polskiego PAN*, [w:] M. Bańko, H. Karaś (red.), *Między teorią a praktyką. Metody współczesnej leksykografii*, t. 1, „Biblioteka Prac Filologicznych” (2018), t. 1, Warszawa, s. 31–42.
- KIERAŚ W., MARCINIAK M., ŁAZIŃSKI M., WOLIŃSKI M., BOJAŁKOWSKA K., EŻŁAKOWSKI W., KOBYLIŃSKI Ł., KOMOSIŃSKA D., KRASNOWSKA-KIERAŚ K., RUDOLF M., TOMASZEWSKA A., WOŁOSZYN J., ZAWADZKA-PALUEKTAU N., 2024, *Korpus Współczesnego Języka Polskiego. Dekada 2011–2020*, „Język Polski” V, z. 2, s. 5–20, <https://doi.org/10.31286/JP.001055>.
- KŁOSIŃSKA K., 2024, *Mikro- i makrostruktura słownika neologizmów Obserwatorium Językowego Uniwersytetu Warszawskiego*, „LingVaria” XIX, nr 2 (38), s. 47–61, <https://doi.org/10.12797/LV.19.2024.38.04>.
- KORBA: Elektroniczny korpus tekstów polskich z XVII i XVIII w. (do 1772 r.), [on-line:] <https://korba.edu.pl> (dostęp: 2018–2025).
- KWJP: Korpus Współczesnego Języka Polskiego, [on-line:] <https://kwjp.pl> (dostęp: 2024–2025).
- Narodowy Korpus Języka Polskiego, praca zbiorowa, red. A. Przepiórkowski, M. Bańko, R.L. Górski, B. Lewandowska-Tomaszczyk, Warszawa 2012.
- NKJP: Narodowy Korpus Języka Polskiego, [on-line:] <https://nkjp.pl/> (dostęp: 2012–2025).
- RYBARSKI M., 2023, *Neologizmy słowotwórcze w Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego (na materiale haseł opracowanych do lutego 2022 roku). Część 1: Substantywne derywaty proste*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” t. 30, nr 2, s. 129–149, <https://doi.org/10.14746/pspsj.2023.30.2.8>.
- SJPD: W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa 1958–1969.
- SJPSz: M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–III, Warszawa 1978–1981.
- SMÓŁKOWA T. (red.), 2013, *Słowa, słowa... Czy je znasz?*, Kraków.
- SSTP: S. Urbańczyk (red.), *Słownik staropolski*, t. I–XI, Kraków 1953–2002.
- TEKIEL D. (red.), 1988, *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 1972–1981. Część I, A–O*, „Prace Instytutu Języka Polskiego”, 66, Wrocław.
- USJP: S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I–IV, Warszawa 2003.
- WITALISZ A., 2016, *Przewodnik po anglicyzmach w języku polskim*, „Biblioteczka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego”, nr 27, Kraków.
- WORBS E., MARKOWSKI A., MEGER A., 2007, *Polnisch-deutsches Wörterbuch der Neologismen. Neuer polnischer Wortschatz nach 1989*, Wiesbaden.
- Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*, praca zbiorowa, red. P. Żmigrodzki, M. Bańko, B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek, Kraków 2018.
- WSJP PAN (WSJP): P. Żmigrodzki (red.), *Wielki słownik języka polskiego PAN*, [on-line:] <https://wsjp.pl> (dostęp: 1–31 III 2025).
- ZAWADZKA-PALUEKTAU N., TOMASZEWSKA A., WOŁOSZYN J., 2023, *Po Narodowym Korpusie Języka Polskiego – zmiany w słownictwie polskim ostatniej dekady na przykładzie słów kluczowych*, „Poradnik Językowy” nr 4, s. 28–45, <https://doi.org/10.33896/PolJ.2023.4.2>.
- ŻMIGRODZKI P., 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN* [recenzja], „Język Polski” LXXXIII, z. 3, s. 223–229.

- ŻMIGRODZKI P., 2021, *Nazwy własne i wyrazy od nich pochodne w „Wielkim słowniku języka polskiego PAN”*. *Plany, stan obecny, perspektywy*, „Onomastica” t. LXV, s. 41–53, <https://doi.org/10.17651/ONOMAST.65.2.3>.
- ŻMIGRODZKI P., 2022, „*Wielki słownik języka polskiego PAN*” jako słownik tematyczny, „*Studia Językoznawcze. Synchroniczne i Diachroniczne Aspekty Badań Polszczyzny*”, t. 21, s. 153–166, <https://doi.org/10.18276/sj.2022.21-11>.

**21st Century Vocabulary in the *Great Dictionary of Polish* by the Polish Academy of Sciences –
Resources and General Characteristics
Abstract**

The aim of this article is to present the *Great Dictionary of Polish* published by the Polish Academy of Sciences (PAS) (Polish: *Wielki słownik języka polskiego PAN*) as a potential source for the research on the latest Polish lexis (i. e., lexis that has been documented in text and corpora sources since 2001). First, the author briefly discusses the principles and course of work on introducing chronological information into the dictionary; then the author shows how the user of the dictionary can, using the search tool according to the Chronologization field, independently access the necessary sets of entries with selected (not only 21st-century) dating characteristics. The main part of the text is the presentation of the general (primarily numerical) characteristics of 21st-century lexical material according to grammatical criteria (part of speech, word-formation structure), semantic (in relation to the thematic classification used in the dictionary), stylistic and etymological criteria (language of origin of borrowings).